

Mai 2008

Kassarimaa

Ole valvel vaba Eesti

Anna Haava

Ole valvel, vaba Eesti,
Valvel vabaduse eest!
Hoia sina oma hinge,
Oma vaimus valvust pea –
Et ei võõras võim sind haara!

Sinu meri, sinu maa,
Sinu küla, sinu linn,
Sinu alles noor veel hing,
Kauged sinu vaimualad –
Sinu rahvas kõik ja kõiges
Olgu sulle suur ja püha! –
Paistku ohtusid kui palju –
Seisa kindel nagu kalju!

Eesti mehed, Eesti naised –
Targad, kogenenud vanad,
Tulihingelised noored –
Põline sa Eesti tuum!
Päästa meid, oh, kadaklusest!
Pillamist, oh, piiritle!
Tõusiklusest tee meid terveks!
Hüüa ette õilis üksmeel!
Leia üles ühiskeel!
Siis jääb vaba Eesti vabaks –
Siis me lähme eluteed,
Saatjaiks jumalikud väed,
Kangutame paigast mäed! ...

Pidupäevakõne

Kassari Rahvamajas 24. veebruari kontserdil
"On lahtede süles üks väikene saar ..."

Rauno Üksik

Tere kallid kaasmaalased ja palju õnne sünnipäevaks. Ma tahaksin rääkida Eesti teest oma rahvusriigini.

1917. aasta märtsis kukutati Venemaal tsaarivõim ja riiki asus juhtima Venemaa ajutine valitsus. Aprilli alguses korraldati tollases Venemaa pealinnas Petrogradis võimas demonstratsioon, milles nõuti Eesti alade liitmist üheks rahvuskubermanguks ja autonoomiat Eestile. Meeleavaldus oli tulemuslik ja Eestist sai autonoomne rahvuskubermang. Uue kubermangu komissariks sai Tallinna linnapea Jaan Poska. Koheselt alustati rahvusväeosade formeerimist. Oma valitsuste poolt valitud esindajatest moodustati Eestimaa kubermangu ajutine valitsus, mis on tuntud ka kui Eesti maapäev või Ajutine maanõukogu. Maanõukogu esimene istung toimus Toompeal 1917.

aasta 14. juulil.

Aasta teisel poolel hakkasid aga kommunistid võimu haarama. Novembri algul võtsid enamlased Jaan Poskalt võimu üle. Tajudes ohtu Eesti võimalikule omariiklusele, kuulutas Maanõukogu novembri lõpus end kõrgeimaks võimuks Eestimaal. Kuigi enamlased saatsid Maanõukogu laiali, tegutsesid selle juhatus ja vanemate kogu illegaalselt edasi.

Maanõukogu vanematekogu otustas jaanuaris 1918 koos kõigi parteide v.a. kommunistide esindajatega, et tuleb võtta suund iseseisva Eesti riigi loomisele. Veebruaris 1918 moodustas Maanõukogu erivolitustega Eestimaa päästekomitee kuhu kuulusid: Konstantin Päts, Jüri Vilms ja Konstantin Konik.

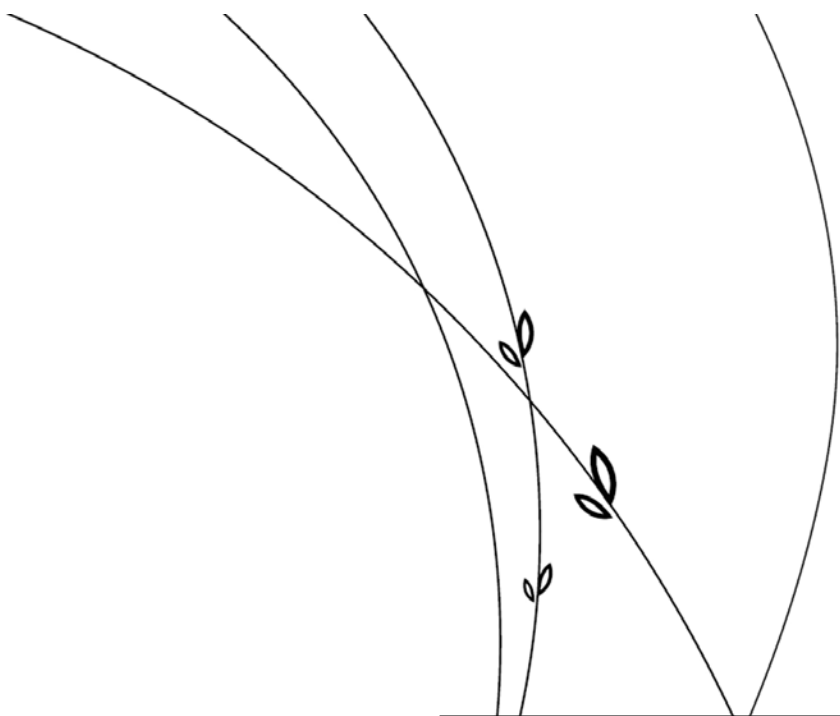
Just Eestimaa Päästekomitee koostas iseseisvusmanifesti, mis loeti esmakordselt ette 23. veebruaril 1918 Pärnus seltsimaja rõ-

dult advokaat Hugo Kuusneri poolt. Pühapäeva, 24. veebruari hommikul luges eesti Elisabeti kogudusele Iseseisvusmanifesti ette ka pastor Ferdinand Alexander Hasselblatt ja seda tehti veel Tori kirikus.

See sai toimuda ainult tänu olukorrale, kus enamlased olid saksa vägede pealetungi kartuses Eestist põgenenud. Justnimelt seesama „Manifest Eestimaa rahvastele“ ongi meie riigi sünnitunnistuseks.

Meie saarelt võtsid vabadussõjast osa: Aleksander Kirsi, Priidu Nittim, Jüri Nittim, Johannes Holmann, Martin Kuru, Hermann Sein, Andrei Koor, Villem Kuuse, Jaan Kärner, August Kerner, Villem, Kersen, August Kersen, August Kask, Jüri Kärner, Priidu Bolmann, August Bolmann, Toomas Lepasalu.

Käina vallas elab kaheksa inimest, kes on sündinud 24. veebruaril.

Eesti lipu lugu

Kõigi tänapäeva riikide keskne rahvusliku tunnus on lipp, mis väljendab iseseisva riigi olemasolu.

Rahvuslippu saab iga kodanik vabalt omal soovil heisata. Lipule osutatakse eriti suurt austust ja tema mõnitamist peetakse suureks solvanguks.

Sini-must-valge lipp on eesti rahva ja iseseisva Eesti riigi kõige tuntum sümbol, millel on seljataga pikk ajalugu.

Valitud värvide tähendust on tõlgendatud mitut moodi. Üks levinumaid poliitilisi seletusi ütleb, et sinine sümboliseerib kodumaa taevast ja usku eesti rahva paremasse tulevikku, see on kokkukuvuluvuse ja sõpruse märk;

Must on kodumaa mulla, rahvusliku musta kuue ja rahva raske mineviku värv; valge väljendab ausust ja lootust.

Vabadussõjal kandsid eesti sõjaväelased mütsidel rahvusvärvides ning vormipluuside õlakutel ja varrukatel samavärvilisi linte. Tolleaegsetel väeosadel olid enamasti sini-must-valged lipud, millele oli märgitud väeosa nimetus ja mit-

mes diviis.

Ka Eesti esimese aumärgi Vabadusristi ja tema lintide kujundamisel võttis kunstnik Nikolai Triik aluseks need kolm värvi erinevates kombinatsioonides.

Esmakordselt võeti sini-must-valget Eesti riigilippu puudutav määrus vastu Vabariigi Ajutise Valitsuse 1918 aasta 21 novembri koosolekul ja lipp heisati noore Eesti riigi sümbolina Tallinnas Pika Hermannini torni sama aasta 12 detsembril.

Lipuseadusega kehtestatud Eesti riigilipu mõõtmete suhe 7:11 on maailmas teadaolevalt ainulaadne. Kolmekümnendate aastate teisel poolel muutusid ainulaadseteks maakondade ja linnade lipud ja vapid.

Maakonnalipu kuju kinnitas Eesti Vabariigi president oma otsusega 7. augustil 1939.

Kõigi maakondade lipud on valge-rohelised, kus maakonna esitunnusena on lipu valge osa keskele paigutatud maakonna vapp. Maakonnalipu suurus on 110x200 cm. Pärast Eesti okupeerimist ja Nõu-

kogude Liidu koosseisu liitmist 1940. aastal asendas võõrvõim Eesti riigi sümbolil enda omadega.

Okupatsioonid ja sõjaraskused tugevdasid inimeste rahvuslikku ühtehoiduvust, mille ilminguks võib pidada tol ajal moodi läinud rahvusvärvides ehteid ja käsitöötooteid.

Aastakümneid kestnud vaimsest survest ja terrorist hoolimata ei kadunud rahva mälust talle püha sini-must-valge värvikombinatsioon. Selle ilmekaks tõestuseks on Eesti 1980. aastate lõpu „laulev revolutsioon“, mille iga sündmust kaunistasid nagu võluväl üha suuremal hulgal väljailmuvad rahvuslipud.

Tänapäeva Eesti sümbolite arendamisel ja kaasajastamisel on oluline roll täita Riigikantselei ja riigisümboolika osakonnal.

1992 aasta algul moodustati Riigikantselei juurde ka heraldika, kunsti, ajaloo ja muude erialade asjatundjatest ühingu alustel tegutsev heraltikanõukogu, kes annab keerulisemates kunsti, teenetemärkide, heraldika ja veksilloogia-alastes küsimustes ekspert-

hinnanguid ja soovitusi.

Täna on korrastatud ja õigusliku kinnituse saanud lisaks riigivapile ja lipule ka kõigi maakondade lipud ja vapid. Ka enamiku Eesti linnade lipud ja vapid on ametlikult registreeritud. Jätkub valdade sümbolite väljatöötamine ja kinnitamine.

Riigilipu seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993. Lipu laiuse ja pikkuse vahe on 7:11 ja normaalsuurus 105x165 cm. Lipu sinine värvus vastab PANTONE värvitabeli määratlusele 285c.

Heisatav lipp peab vastama seadusega kehtestatud etalonide ning olema puhas ja terve. Riigilipu heiskamise päevad (lipupäevad) on pühade ja tähtpäevade seadusega kehtestatud riigipühad ja riiklikud tähtpäevad. Riigilipp heisatakse iga päeva Tallinas Pika Hermannitorni. Alaliselt heisatakse riigilipp Riigikogu, Vabariigi valitsuse, Riigikohtu ning maa- valitsuste ja kohalike omavalitsuste hoonetel. Riigilippu võib heisata avalikel üritustel, perekondlike sündmuste ja tähtpäevade puhul.

Riigilipp heisatakse hoone peasissekäigu juurde või mujale selleks sobivasse kohta kas lipuvardaga vastavasse hoidjasse või lipumasti. Maapinnalt tõusva lipumasti puhul on sobiv laius 1/6 masti kõrgusest. Seina- või katuselipuvarda puhul on see suhe 1/3 varda pikkusest.

Normaalmõõtmega lippu kasutades peab olema lipuvarda kõrgus ca 6 meetrit. Kui mast on kõrgem, tuleb ka lipp hankida suuremates mõõtmes. Lipuvarras tuleb paigutada nii, et lehviv lipp ei ulatuks

Eestis 14 lipupäeva

- 1. jaanuar** uusaasta;
 - 2. veebruar** Tartu rahulepingu aastapäev
 - 16. veebruar** Leedu iseseisvuspäev
 - 24. veebruar** iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev
 - 14. märts** emakeelepäev
 - 1. mai** kevadpüha
 - maikuu teine pühapäev** – emadepäev
 - 14. juuni** leinapäev (lipud heisatakse leinalipuna)
 - 23. juuni** võidupüha
 - 24. juuni** jaanipäev
 - 20. august** taasiseseisvumispäev
 - novembrikuu teine pühapäev** – isadepäev
 - 16. november** taassünnipäev
 - 18. november** Läti Vabariigi väljakuulutamise päev
- Ühekordselt võidakse lipupäevadeks kuulutada ka teisi tähtpäevi.

vastu katust, seina või vastu teist lippu. Heisatud lipu alumine serv peab jääma maapinnast vähemalt 3 meetri kõrgusele.

Leina tähistamiseks heisatakse riigilipp leinalipuna. Neil juhtudel kinnitatakse seinalipu külge 5-10 cm laiune must lint, mille mille mõlemad otsad ulatuvad lipu laiust pidi kuni lipukanga alumise servani.

Masti heisatakse leinalipp poolde lipumasti nii, et lipu alumine äär asuks masti keskel.

Selleks tõmmatakse lipp algul masti keskel.

Selleks tõmmatakse lipp algul masti tippu ja seejärel langetatakse kuni lipu alläär jääb masti keskosse. Langetamiseks tõmmatakse lipp jällegi masti tippu ja seejärel langetatakse.

Lipu langetamisel võetakse lipp

mastist nii, et see ei puudutaks maapinda.

Kui lipp on lagunenu või tema väljanägemine on inetu, tuleb see sündselt viisil hävitada kõrvalises kohas, näiteks põletades.

Sinimustvalge on iga eestlase ühine tunnus.

Lipp koondab ühte meie rahva jõud, ta on kõige erapooletum ja demokraatlikum sümbol, sest ta lehvib ühtmoodi nii rikkale kui vaesele nii täiskasvanule kui lapsele.

Lipp kutsub meid üksmeelele, mida väga vajame nii oma kodu üleehitamisel kui ka Eestit ähvardava võimaliku ohu korral.

Kõige selle tõttu väärrib meie sinimustvalge austust ja lugupidamist.

*Lühendatult raamatust "Eesti lipp"
Eesti Vabariigi Riigikantselei,
Tallinn, 1999*

10 aastat taasasutatud Kassari raamatukogu

Kassaris on ikka hariduse ja kultuurilembene rahvas elanud ja nii asutati raamatukogu juba kolmandat korda 1998. aasta 13. veebruari reedesel päeval. Seekord Kassari Rahvamajas Käina raamatukogu Kassari laenutuspunktina.

Esimesed lugejakaardid said Albert Mäns, Robert Suurvärav, Meliita Hollmann ja Maria Kirsi. Kingiti raamatuid ja lausuti palju häid soovet.

Et uuesti raamatukogu asutada, tuli vedajaks leida energiline inimene.

Kaugelt ei tulnudki otsida, ringi vaadates leidsime rõõmsameelse, lennukate ideedega südi noorikut see oli Heli Tuisk.

Nii sai 1997 aasta sügisel Hasartmängumaksu nõukogult saadud rahaga alata tulevase raamatukogu ruumide remondiga.

Riiulid saime tellida tänu Kohaliku Omaalgatuse Programmi ja Eesti Kultuurkapitali Hiiumaa eks-

pertgrupi poolt eraldatud toetustele. Peagi täitusid riiulid kassarlaste poolt annetatud raamatutega.

Heli, kes oli raamatukoguhoidja kaheksa aastat, meenutab: "See aeg oli väga huvitav, täis õppimist ja uute võimaluste avastamist. Sain tunda kohalike elanike soovet, mõtteid ja vajadusi. Jätakuvalt sai tegeldud raamatute kogumisega. Neid annetati meelsasti. Mitmeidki kordi tuli raamtupakid ka kodudest ära tuua. Raamatud, mis eelnevalt juba kogus olemas olid, said avatud riiulile pandud, kust inimesed said need tasuta koju kaasa võtta.

Lugejad leidsid raamatukogu kergesti üles ja pikapeale jäid lahtioleku päevad ja kellaajad ka meelde.

Peagi sai raamatukokku "Küla-Tee" projekti kaudu avatud interneti punkt.

Avatud Eesti Fond ja Käina Vallavalitsus kahasse ostsid sinna esi-

mese arvuti.

Suurim abi tuli Eesti Saarte Kogult, kes muretses veel lisaks kaks arvutit, arvutilauad, printeri, faksi ja pajundusmasina.

Aasta aastalt järjest rohkem kaasati mind haridusseltsi tegevusse. Värv ja elu lisasid majas toimuvad talvised keelekursused, käsitööringid, loengud ja näitemänguproovid."

Kui Heli Pühalepa valda tööle läks, sai uueks raamatukoguhoidjaks Inga Mikk, kes võtab praeguse raamatukogu elu kokku nii: "Meil on lugejaid 70 ja möödunud aastal oli 1700 laenutust.

Autoritest kuuluvad lugejate eelistusse Erik Tohvri, Andrus Kivirähk, Jaan Kross, Kati Murutar, August Mälk, Nora Roberts, Barbara Cartland ja Sandra Brown. Agaramad lugejad on Vaike Kärner, Verner Mölder, Mati Kalda, Hiivi-Liivi Mugamäe, Ulvi Mets, Evi Sadul, Säde Põllu ja Leida Roht-

la, kes on laenutajatest ka kõige eakam.

Suvekassarlastest laenutavad raamatuid kõige enam Vilma Eskola ja Silvia Mälksoo, koolinoortest Maarja Niimann ja Meelis Tamm.

Õpilased laenutavad põhiliselt kooli kohustuslikus lugemisprogrammis olevat kirjandust.

Rohkem kui raamatuid, loetakse

ajakirju. Nii on “Eesti Naine”, “Maakodu”, “Saladused” ja “Kroonika” saanud lemmikuteks. Palju loetakse ka “Hiiu Lehte”.

Kogus on 3200 raamatut, millest 2500 on ilukirjandus ja ülejäänud erinev liigikirjandus”.

Nobeli kirjanduspreemia laureaat Doris Lessing on muretsenud, et Inglismaal on üles kasvanud põlvkond inimesi, kes ei ole luge-

nud ühtegi raamatut.

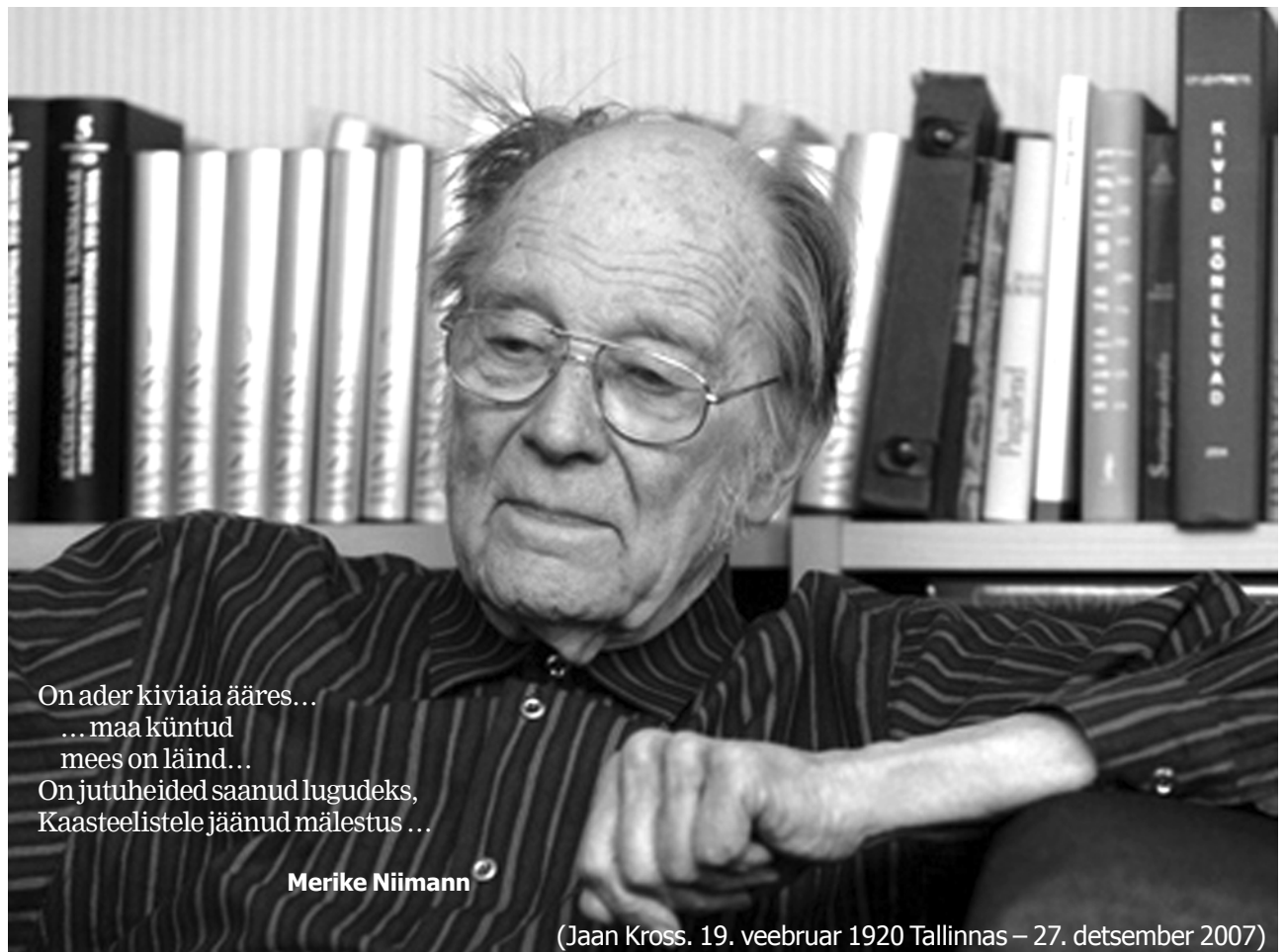
Kassari eelmine raamatukogu suleti 1972. aastal.

Praegune teeb innukat koostööd „Hindre-Neti“ ja teiste kaasaegsete infokandjatega.

Usume, et raamatuarmastus ja lugemisvajadus ei kao ja Kassari raamatukogu eksisteerib seekord aegade lõpuni.

Kassari Haridusselts

Jaan Krossi mälestuseks

Orjaku rahva tegemistest

Margit Kääramees

Mäeotsa talu

Orjaku külaseltsi juhatuse liige

Küllap on lugejale teada, et Orjaku küla rahvas on juba pikemat aega igasuguseid ettevõtmisi üheskoos teinud ja korraldanud. Ja nendel ettevõtmistel on juba arvestatav ajalugu seljataga, millest allpool ka natuke lähemalt.

Jaanipäeva-eelne kokkutulek saab toimuma juba 13. korda ja ikka põhimõttel, et pere (või mitu) korraldavad peamised ettevalmistused platsi ja lõkke osas ning kogu küla katab söögi-joogi laua. Ja nii on seda teinud juba Mäeotsa, Tamme, Sauna, Pihla, Muuli, Sasa, Lendri, Nina ja Möisakoha, Kruusiaugu ja Paemurru, Kadakamäe, Roose ja Estri ning sellel aastal Lageda talu rahvas. Üheskoos grillitakse, aetakse juttu, osaletakse võistlusmängudes (viimaseid korraldamas väsimatu Virve Salum), lauldakse ja tantsitakse varaste hommikutundideni. Eelmisel aastal lisandus veel ka fotonäitus, mis

elavat huvi tekitas ja mida soovime muuta traditsiooniks. Ja selleks aastaks on korraldajatel plaanis ka mõni üllatus...

Väga paljudele külaelanikele on see koosviibimine kujunenud suu- rimaks jaanipeoks, sest nii vanematel inimestel kui väikeste lastega peredel on sellisel väiksemal peol hea ja turvaline osaleda. Palju on selliseid suvilate omanikke või püsielanike sugulasi-tuttavaid, kes samuti sellel peol on ikka ja alati kohal, sest siin on alles sellist kodust ja mõnusat vanaaja-jaanipäeva hõngu, mis mujalt juba kadunud.

Umbes neli aastat oleme korraldanud üheskoos heakorraldajaid, ikka selleks, et kõigile käidavad nähtavad kohad oleksid korras ja liikluseks ohutud. Õigupoolest sellest liiklusohutusest kõik alguse saigi, kuna teede ääred olid paaris kohas nii võssa kasvanud, et tuli õnnetuste ärahoidmiseks midagi ette võtta. Kevadistele talgutele lisaks oleme ka paar sügist töötegemist korraldanud, kuid siin on juba suurem oht, et ilm ei pruugi olla

sobilik ja nii juhtus ka 2007. a sügisel, kus talgud ära jäid või õigemini kevade peale edasi lükati.

Ja sellel aastal 19. aprillil saigi korraldatud üks suurimaid talguoperatsioone, kus osales üle 45 suure ja väikese külaelaniku ja see on osalemiste rekordarv!

Kui asi niimoodi edasi läheb, oleme varsti fakti ees, et tööpõld hakkab otsa lõppema, aga siis oleks alternatiiviks aidata koos vanemaid külaelanikke, kes seda vajavad või hakata tegema dessante mujale. Senikaua aga peame korras hoidma kõik juba korda tehtu ja tegelikult on ees ootamas veel nii mõnigi teelõik ja muu korrastamist ootav objekt.

Siinkohal suured tänud kõigile, kes neil talgutel osalenud on!

Ühiselt oleme pidanud ka vastlaid ja seda Lubjagu ninal asuval „tohutult kõrgel” mäel, mis on liulaskmiseks täiesti sobilik. Võistelnud on omavahel nii lapsed kui ka mehed-naised ja mõnel aastal on olnud ka „peredevahelised” teatevõistlused. 2007. a lõpetasime vastlapäeva ühise supisöömise ja jutu-

ajamisega Dagen Hausi külaliste-majas.

Sellel aastal jäi vasteldamine küll ära lume puudumise tõttu, kuid küll siis järgmisel aastal teeme to- pelt. Ja lapsi, kellele seda eelkõige korraldada, meil jätkub – ligi ka- heksakümnest püsielanikust on lapsi meie külas 25.

Suhtleliselt noor on Orjaku küla elanikkond ka muidu - püsielani- kest kümnekond on ainult pensio- niealised, lisaks juba eelpoolnime- tatud laste arv ja ülejäänud on kõik nooremas ja vanemas keskeas.

Headmeelt valmistab, et juurde tuleb just nooremapoolset rahvast ja Orjaku külal on kombeks kõiki uusi tulijaid sõbralikult vastu võt- ta ning ühistesse tegemistesse haa- rata, kui nad ka ise seda tahavad.

Vanasõna „Kuidas sina külale, nii küla sinule” kehtib igal pool, ka Orjakus ja kindlasti on siin ka väl- jakujunenud külale iseloomulikud kombed ja tavad, mida oleks soovi- tatav jälgida, et ennast tõeliselt ko- dus tunda.

4. novembril 2006 kogunes ligi nelikümmend Orjaku külaelanik- ku või kinnistu omanikku Mäeot- sa tallu, et üheskoos moodustada Orjaku külaselts, nendest 30 said ka asutajaliikmeteks. Nüüd juba üle aasta tegutsenud seltsi ühise te- gevuse tulemuseks on olnud projek- tirahade abiga külaplatsile mööbli valmistamine, küla kodulehekülje koostamine, uute postkastide alus- te ja postkastide tegemine ning pai- galdamine. Suurim ja hetkel algus- järgus projekt on PRIA külameet- me kaudu rahastatud Orjaku muu- li matkaraja tegemise projekt, mil- le käigus taastatakse sadama süm- bolina olnud veemõõdumaja ja li- saks ehitatakse laudtee muulile ning sinna tuleb ka mõnus istumi- se koht. Veemõõdumajas saab ole- ma aga Orjaku küla ja sadama aja- lugu tutvustavad infotahvliid.

Külaseltsi aastakoosolekul 22. märtsil Kassari Rahvamajas alus- tasime küla arengukava koostami- se eeltöödega. Kohalolnud 33 küla- ga seotud inimest aitasid panna

kirja esmased Orjaku küla arengu- ga seotud märksõnad, millega siis kohapeal moodustatud töögrupp edasi hakkab tegelema. Arenguka- va peaks valmima järgmise aasta alguseks, varasemat aega ei julge panna, sest puudub kogemus ja ini- mesed on oma põhitegemistega väga hõivatud. Muidugi võtame õppust Kassari Haridusseltsi koos- tatud arengukavast, mida on mit- mel pool toodud väga heaks näi- teks.

Niimoodi vaikselt ja omaette see Orjaku tegutsebki, ikka tasa ja tar- gu ja kui vaja, siis avaldab valju- häälselt ka oma arvamust, kas on siis teemaks PRIA ebaõiglane käi- tumine talunikega või lähinaab- reid segav lennumasina lendami- ne või mõni muu probleem. Aga hakkama püütakse saada ikka nii, et oleks kõigil oma kodudes hea ja turvaline elada, et küla välisilme oleks heakorrasstatud ja kõikidel põlvkondadel oleks hea Orjakus ela- da.

TEADAANDED

Lugupeetud Kassari saare elanikud ja suvitajad!

Oleme huvitatud igasugustest vanemat aega kujutatavatest fotodest, nii esimese Eesti Vaba- riigi-aegsed kui ka nõukogude-pe- rioodist, kus äratuntav Orjaku küla või mõni selle küla elanik kuskil mujal.

Soovime koostada fotonäitust, mida eksponeerime Orjaku küla kokkutulekul ja hiljem Kassari Rah- vamajas. Fotosid palume kasuta- miseks, pärast koopiade valmista- mist saab originaalid tagasi. Ka vi- letsas olukorras fotod sobivad.

Palume võtta ühendust Leonora Kääramehega tel. 46 97 159 või 56 502 859

Veeloodimaja taastamine Orja- ku muulile. Kui keegi soovib toe- tada Orjaku külaseltsi projekti vee- loodimaja taastamiseks sadama muulil, saab seda teha ülekandega külaseltsi arveldusarvele 221034052133 Hansapangas, selgi- tusse: Projekti „Orjaku muuli mat- karada” toetuseks.

“Teeme ära 2008!”

Täname teid, kes 3. mail “Teeme ära 2008!” kaasa tegid: Ester Tammis, Heli Tuisk, Toivo Platov, Hii-vi-Liivi Mugamäe, Priidu Tikk, Tarmo Paat, Jaagup Kopli, Moonika Tammesalu, Kristi Johanna Kopli, Karl Gustav Kopli, Hannes Tamm, Inga Mikk, Meelis Tamm, Magnus Tamm, Anu Hülbg, Kalju Hülbg, Silvia Mälksuu, Karli Nurs, Varje Nurs, Kerli Nurs, Andres Nurs, Tarmo Üksik, Mirjam Vann,

Kaisa Kääramees, Maria Järva, Liina Lindpere, Vahur Võsa, Säde Põllu, Reet Kääramees, Inga Mikk, Meelis Mikk, Peter Lindre, Miina Kääramees, Ene Kalda, Mati Kalda, Reio Kirsi, Erik Harri, Jaanus Risti, Hans Kirsi, Mirjam Orav, Annateele Orav, Ene Järvelaht, Joo-sep Järvelaht, Tiit Kopli, Jane Elmi, Rein Järva, Annika Kääramees.

Kassari Külavanemate Kogu

Minu lugu

Ada Nittim-Heilo

Olen Ada Nittim-Heilo. Hiiumaal Kassaris sündinud 1931. a. Abielus 1960. a. Sünnikoht Hiiumaa-Kassaris Esikülas.

Esimesed 17 aastat elasin sünnikohas, siis seitse ja pool aastat Siberis ja peale selle jälle sünnikohas. Mul on õde ja vend. Õde Ainu on kõige vanem (sünd 1927), vend Herman (sünd 1929) ja mina.

Minu sündides oli isa Jüri Nittim 33 aastane (sünd 1898).

Isa suri 54 aastaseks Siberi vangilaagris. Isa töötas külas peamiselt sepana. Peale selle puuris kaevusid, tegi rookatuseid ja igasuguseid ehitustöid. Isa oli universaalne töömees. Ta pole kunagi töötanud. Töölisi tal ei olnud ega ka mitte ülemusi.

Minu sündides oli ema Elisabet 30aastane (sünd 1901). Ta suri 80aastaselt (1982). Enne abiellumist, kuni 1926. a töötas ema kodutalus Jaagul, hiljem abielus olles ta oli kodune, kasvatas lapsi.

Peale 1949. a küüditamist töötas Siberis kanafarmis. Hiljem oli pen-

sionär ja kasvatas lapselapsi.

Meie kodu oli Võsa talus. See on üles laotud ühest vanast majast vanavanemate maale. 1929. a asusime sinna elama. Kodus oli meil ainult elutuba, magamistuba ja köök. Magamistoas oli kolm voodit: üks isa-ema, tgeime minu ja õe ning kolmas venna tarvis. Mööblis oli üks riidekapp, kummut, laud, mõned toolid, kiiktool, väike peegel seinal, voodid, söögilaud ja köögi-kapp. Peale elutubade oli veel sahver, kus hoiti kartulit, juurvilja, hoidiseid, vilja, piima jne.

Ema pesi ise pesu, õmbles, ostis riidekangast kleitide õmblemiseks. Ülikondade-mantlite, voodi ja seljapesu riided kudus ise kangastelgedel. Õmbles kõike. Ainult meeste ülikonnad ja palitused tegi küla rätsep. Lihtsamad tööriided õmbles ise. Lapsed abistasid ema kõigil töodel (villa kraasimisel, kanga ülespanemisel, korrumtamisel, kerimisel jne).

Isa võttis laste kasvatamisest väga vähe osa. Tal polnud selleks aega kuna oli töö ilma puhkepäevadeta. Vahel me ei näinud teda nä-

dalate viisi, hommikul läks enne meie ärkamist ja õhtul tuli kui me juba magasime. Lastega ei jalutanud keegi, need jooksid ise, kus tahtsid - suuremad vaatasid väiksemate järgi. Mäletan, et õde sai tihti riielda, kui ei tahtnud mind kaasa võtta suuremate - temaealiste - laste hulka.

Tegelikult oligi õde kõige rohkem minu kasvataja. Ta oli väga hea fantaasiaga tüdruk, mõtles ise igasuguseid mängu välja. Õpetas mind kooli mängude käigus enne kooliminekut lugema ja kirjutama. Pani ka hindeid, väga „rangelt”.

Sõime me köögis. Toitu valmistas ema. Hommikusöögiks oli tavaliselt piim, praetud munad, võileivad (kohvi meil ei joodud). Lõunasöögiks tuli igalühel ise midagi „hankida”. Ema lõunat ei valmistanud, ta töötas, kas kodus või sugulaste juures. Lastele jäeti hommikuks õhtusöögist midagi - puder, suitsuliha, kuivatatud kala jne. Õhtuks valmistati midagi paremat - keedetud kartulid, mõni supp, kas te või praeliha, magustoiduks mõni kissell või kompott.

Pühapäeval tavaliselt oli midagi paremat, siis ema küpsetas sepikut või karaskit, väga suurte pühade puhul ka saia ja küpsiseid. Siis olid kooritud kartulid (igapäevaselt muidu koorega) liha või kalaga.

Puudust me ei tundnud. Isa teenis piisavalt, et peret toita. Meil oli ka tilluke majapidamine- lehm, siga, kanad.

Leiba küpsetas ema ise, tegi oma aiasaadustest hoidiseid, soolas kurke. Mäletan, et kurke soolati suurde 100 liitrisse lahtisesse tünni. Kui head need olid ja säilisid meie sahvris suurepäraselt. Ei tuntud siis plekkkaani, kas olid kurgisor did paremad või soolajad oskuslikumad.

Noa ja kahvliga me ei söönud, sõime kas ainult kahvli või ainult noaga, olenevalt toidust - kala näiteks noaga, liha kahvliga.

Kogu pere sõi harva koos, sest isa oli enamasti ära. Ema pani toidu lauale ja istus koos lastega sööma, kui oli lisa vaja siis tõid lapsed. Lauast lahkus see, kes oli kõhu täis söönud, keeldu ei olnud. Istumisviis ei olnud tähtis, eraldi taldrikuid oli harva. Sõime enamasti ühest ühisest nõust.

Oma muredega läksin alati ema juurde, temaga võis kõigest rääkida. Isaga ma ei rääkinud, ta oli nagu kauge ja võõras ning oli alati ära. Vahest võttis minu kui kõige pisema süle. Ta oli napolisõnaline mees, rääkis vähe. Täiskasvanute vestluses ma ei osalenud, aga kuulasin nende juttu alati huviga.

Vandumine ja inetud sõnad ei kuulunud meie pere kõnepruuki. Ei kujutanud ette, et oleksin võinud midagi sellist öelda.

Laste karistamine seisnes peamiselt juuste tutistamises, kui me omavahel tülitsetime. Nii ema meid lahutas. Isa ei karistanud kordagi kedagi.

Ema tahtis väga, et me koolis käiksimme ja saaksime „millekski paremaks“. Maad meil ju ei olnud ja ilma hariduseta oleksime pidanud minema teenijaks või sulaseks.

Sünnipäevi meil eriti ei pühitsetud, kuid teadsin alati, et täna on sünnipäev. Ema küpsetas midagi. Kingitusi ei tehtud kodus mitte.

Vahel tõi mõni ema sõbranna kül-

la tulles mõne praktilise eseme (so- kid, kindad, riidest sussid). Maius- tusi meie peres ei antud lastele. Vahest harva tõi mõni linnast suvi- tama tulnud sugulane kompvekke.

Mel oli kodus vana orel, ema mängis sellel ja laulis. Isa ja lapsed olid kõik ebumusikaalsed. Raama- tuid oli meil endil väga vähe, aga me laenutasime raamatukogust. Vanaisa juures oli palju raamatuid, onu Anton tellis ajakirju ja ajaleh- ti. Käisin seal alati lugemas järje- jutte ja muud. Ema oli endale pähe võtnud, et kõik lapsed peavad enne kooli õppima lugema ja kirjutama. Siis mindi ka väga hilja kooli, 8aas- taselt, nii et enne seda oli lihtne lugema õppida - mind õpetas õde. Õpetati ainult tähti tundma, luge- ma tuli endal õppida. Ei mäleta et sellega oleks raskusi olnud või pal- ju aega läinud.

Mäletan oma vanaisade matu- seid. Emapoolse vanaisa Priidu matuste ajal olin 6aastane, siis mind surnuaiale kaasa ei võetud - oli külm talveilm. Isapoolse vana- isa Villemi matustel olin ka kalmu- aial - leinariideid mul ei olnud. Mäletan, kui räägiti, et õnnelik mees, kelle puusärgi juures on 5 poega - mu neli onu ja isa. Olin siis 13aastane.

Meenub veel üks matus, minu tä- dimehe oma. Olin siis 10aastane.

Tädimees arreteeriti 1941. a ja te- mast ei olnud aasta möödudes mi- dagi kuulda, kuni rebased kraapi- sid Kärddla lähistel metsas lahti haua, mis oli kiiruga kaevatud ja väga madal.

Seal siis oligi mu tädimees Jo- hannes Steinberg koos oma venna Jaan Steinbergiga ja veel teised, kokku 9 inimest. Kõik nad olid mõrvatud lasuga pähe, nende hul- gas oli ka üks naine, tema kehal olid vägivalla tunnused, ilmselt ei lep- pinud ta surmaga ja hakkas vastu.

Matuste ajal oli Kassari surnuaed rahvast tulvil, vendade puusärgid olid kõrvuti ja õpetaja pidas ühise jutluse, inimesed nutsid. Meenub tädi meeleheitlik karjatus kui puu- särk hauda lasti, see oli nagu pro- testiks maailmas valitseva julmu- se vastu.

Ja siis see koer. Olgugi, et oli möö- dunud terve aasta kui tädimehe

surnukeha mindi Kärddlast tooma, istus ta terve päeva veski all mäel ja ulgus, hiljem tuli ta jõuga puu- särgi juurest ära viia.

Meenub onu Peetri pulm, olin siis 10aastane. Üks küla muusik mängis viiulit, kõik tantsisid, ka mina - isaga. Mäletan, et pulma- deks vahustati mannavahu või kir- nuga. Tore oli neid tiivikuid puh- taks noolida.

Ema ja isa käisid harva kusagil külas, kui ema kusagil käis siis võt- tis ta minu kui kõige väiksema kaa- sa.

Isapoolsete vanemate juures Laa- sil käisime uut aastat vastu võt- mas, seal oli alati palju lapsi (lisaks meile veel onude lapsed).

Jõulud olime kodus, ema mängis orelit ja laulis kirikulaule, kirikus me ei käinud.

Ema ja isa ei käinud kirikus ega palvemajas - Kassari kirik sõja ajal ja peale seda ei töötanudki. Käisin koos emaga surnuaia pühal, seal pidas õpetaja jutlust, samuti käisin sõbrannadega saksa ajal külas pee- taval äratusnädalal, ei mäleta et see oleks olnud usu pärast, rohkem, et kusagil käia - sõja ajal pidusid ei peetud ja seal olid väga ilusad lau- lud baptistidel.

Enne sõda käisin koos emaga pi- dudel, ema mängis näidendites, minu arust oli ta laval väga hea.

Laupäeva-õhtuti käisime vana- isa Villemi pool saunas, seal oli väga palju saunalisi, nii umbes 20 inimest. Hiljem istusime nende toas ja kuulasime raadiot, laupäe- va õhtul tuli sealt alati vana tantsu muusikat, laulis tihti Artur Rinne. Meie kodus raadiot ei olnud. 1941. a korjati kõik raadiod ära, ka vana- isa oma, tagasi neid enam ei saa- nud.

Ühel suvel käisin mõned korrad kusagil talus pühapäeva koolis. Ei olnud meil kodus mingeid söögi ega õhtupalveid, ei ole vist olnud ka teistes peredes. Leeris ei ole ma üldse käinud, nõukogude võimu ajal ei olnud mingit leeri. Mäletan, et õde käis leeris - vist Käinas ja Kassari kirikus oli õnnistamine- ilus oli.

Isa ja ema ei tegelenud poliitika- ga, küllap isa ikka valimas käis, aga ema vaevalt. Isal olid isamaalised

vaated, ta oli käinud vabadussõjas, emale meeldis nõukogude kord, see andis kehvikutele maad, saime emapoolse vanaema talust tüki, ei mäleta, kas me seda üldse kasutasime, see oli ainult 1 aasta. Isale ei meeldinud, et ühtedelt võeti maa ja anti lihtsalt teisele.

Nagu ma mäletan, olid mu ema ja isa kodus alati millegagi tegevuses, kuigi ema mõnikord mängis haridusseltsi näitemängudes ja seda ka mitte alati kui talle osasid pakuti tal lihtsalt ei olnud aega laste ja majapidamise pärast.

Ei mäleta, et tollal oleks keegi tegelenud spordiga. Isa käis pühade ajal - kui ta just ei pidanud kellegile sepikojas midagi tegema - külas, enamasti sugulaste pool juttu ajamas ja õlu joomas. Ei mäleta, et ta oleks kunagi eriti purjus olnud.

Lapsepõlves olin „vaba pidamisel”. Mängisin kellega tahtsin, vanemad end sellesse ei seganud, küla lapsed olid kõik tuntud-teatud inimeste lapsed. Niinimetatud „pahasid lapsi” ei olnud, vähemalt tüdrukute hulgas mitte ei mäleta, et koolis oleks asju kadunud, et oleks varastatud. Meil oli ka väga range meesõpetaja Loomets, kes poisse vahest raputas, aga ei löönud. Tal oli tohutu autoriteet, arvan et kui ta elaks, kardaksin teda praegugi. Teine õpetaja oli tema abikaasa, kellele kandus üle tema mehe mõju, kuigi ta oli headus ise, kardeti teda.

Minu kooliaeg langes väga raskeks sõja aega, lapsepõlv lõppes kusagil 8-9 aastaselt.

Hiljem oli pidev hirm võraste sõjaväelaste ja pommitamiste ees. Meie külas olid 1941. ja 1944. a lahingud.

Ei olnud mingeid spordivõistlusi, pidusid ega ole ma ka kunagi käinud ekskursioonidel.

1940. a laulsime koolis „Internatsionaali”, juba järgmisel aastal „Deutschland, Deutschland, über alles”, siis kolme aasta möödudes jälle „Internatsionaali”. Kust võis see väike lapseaju mõista, mis oli parem.

Elasime ema ja isa vanemate vahel, ühel pool teed Jaagul ema vanemad ja maja taga Laasil isa omad. Jooksime nii ühele kui teisele poo-

le. Läbisaamine nendega oli väga hea, kui kellelgi oli abi vaja, siis seda sai kindlasti, isa abistas mind remondil või ehitusel, ema hooajatöödel. Nemat aitasid meid toiduainetega.

Ei tea et külas oleks olnud paremaid või halvemaid inimesi. Ühtedel oli rohkem, teistel vähem maad, päris maata inimesed n.n popsid, töötasid talunike juures, said sealt vilja, tavaliselt oli lehm ja kartulimaa kõigil olemas.

Emal oli sõbrannasid nn vabadike hulgas, need olid teda alati abistamas, kas mõne peo, näiteks lapse varrude ettevalmistamisel või kartulivõtmisel (kuigi meil oli väike maatükk kartuli all), sõprade abiga sai selle ühe päevaga ühele poole. Pikkadel talveõhtutel käisid need sõbrannad külas, neid oli üsna mitu, heietasid lugusid oma noorusest ja muidu küla hetkeolukorrast. Olen hiljem mõelnud, et need olid kõik üksikuks jäänud lasteta naised, võib olla tõmbas neid minu ema poole, sest tal olid lapsed, nad suhtusid meisse väga soojalt, mängisid meiega. Mul oli väga hea meel kui jälle tädid tulid, siis ei olnud ju raadiot ega televiisorit.

Mäletan, et oli üks tädi Dilde, kellelt küsiti, et miks sa vanatüdrukuks jäid? Dilde vastu, et kutsusin kaks poissi korraga kohtamisele ja ise jalutasin kolmandaga nende nina alt läbi. Olingi korraga kõigi kolmest lahti. Dilde tegi meeste rätsepa töid ja ta oli väga ilus naine.

Minu meelest ei olnud meie külas küll mitte mingeid ühiskonnaklasse.

Meil ei olnud ka suurtalusid. Kõik elasid kuidagi ära. Maad olid kehvad. Mõnes veidi suuremas talus peeti ka teenijat, aga enamus tegi tööd ära oma perega, või kasutas abi hooajatöödel.

Läksin kooli 8aastaselt, olles enne õppinud lugema ja kirjutama ning mingil määral matemaatikat tundma, näiteks korrutustabel oli enne kooli peas.

Kord oli koolis tugev ja ei oleks kõne allagi tulnud halvasti käituda. Lapsed olid kõik talulapsed ja me kõik olime praeguse mõiste järgi halvasti riidetatud. Mingi kodukootud pihtseelik, sitspluus, koo-

tud villane kampsun, jalas puuvillased või villased sukad, külakingsepa tehtud kodus pargitud nahast tugevad, lihtsad kingad, talvel „pätid” (käsitsi õmmeldud kummi talla, lambanahkse voodri ja villasest riidest pealsetega sussid), nendega käidi nii toas kui väljas lumes. Sügavas lumes (teesid ei aetud lahiti) kadusid need tihti jalast ära, andis otsida, et jalavarjud jälle jalga sai.

Et oli parasjagu käimas sõda, siis ei tulnud kõne allagi, et keegi oleks vahest saanud uue kleidi, mõnikord tehti lastele midagi ringi vanemate riidest.

1945. a läksin peale Kassari algkooli (6. kl) lõpetamist edasi õppima Kärkla Keskkooli, kus õppisin 1949. aasta küüditamiseni, 10. klassis.

Hiljem olen osalenud kaks aastat raamatupidamise koolis kaug- ja statsionaarsel teel, töötades enne juba ühtlasi raamatupidajana.

Kooli ajal ma ei töötanud, välja arvatud kohustuslikud hoogtööpäevakud koolis, vabriku varemete äravedu, teede kruusatamine, metsa istutamine jne. Sel ajal pandi suurt rõhku õpilaste töökasvatusele, õpilased saagisid ja lõhkusid kõik kooli kütmiseks vaja minevad küttepuud. Seda muidugi keskkoolis.

Muidugi tuli kodus teha koolivaheajal igasuguseid töid, istutamine, rohimine, niitmine, loo võtmine, kartuli võtmine jne. Kes oli juba 10 või rohkem aastat vana, see enam niisama ringi joosta ei saanud, pidi jõudu mööda tööle hakama koos vanematega.

Käisin koos emaga vana-vanemate juures tööl, tavaliselt ainult pool päeva, siis saatis ema mind koju. Mulle ilmselt selle eest ei makstud, või kui, siis emale.

Minul ei olnud kooli ajal mingit taskuraha - seda oli emalgi vähe, liiati siis anti seda lastele.

Päris tööle asusin 17aastaselt Siberis kolhoosis. Esimene töökoht oli traktori brigaadis, haakija, viljakaaluja, arvestaja, tankijana. Brigaadis käisin kolm suve. Talviti töötasin loomafarmis. Talitasin noorloomi, lambaid, korraaks ka hobuseid, vedasin piima koorejaa-

ma jne.

Suhted tööandjaga olid vägivaldsed, ei ühtegi päeva puhkust, ei mingit ametiühingut, ei kopikatki palka, kui brigaadis said suppi, siis see kirjutati sul võla arvele (aastate möödudes võlg aina kasvas).

Olin sõna otseses mõttes sunnitööline.

1954. a (viie aasta möödudes) sain esimest korda palka - palka sai juba 1953. a, aga siis tuli tasuda „supivõlgasid“, kui need tasa siis 1954. a eest sai esmakordselt raha kätte. Summa oli muidugi väike ja see oli terve aasta eest, aga see oli ikkagi samm edasi. Võisin osta mõne riie tuseseme. 1951. a sügisel pandi mind (just nimelt pandi, oma teha ei olnud seal midagi) lüpsjaks.

Peale rahapalga sai kolhoosist normipäevade vilja, sellest jätkus omale leivaks ja võis pisut ka ära müüa - raha oli ju vaja mõne eluliselt vajaliku asja ostmiseks, nagu puhvaika, kirsasaapad, lubjavildid, sool, suhkur, tikud jne. Sukkingi mul ei olnud, oli ainult üks sitskleit ja dressipüksid.

Lüpsjana töötasin viis aastat, kuni kojusõiduni 1956. a. Ükskord, peale lapse sündi, töötasin mõned kuud vasikatalitajana.

1956. a sügisel astusin Hiiumaal Kassari kolhoosi liikmeks ja töötasin raamatupidajana 1993. aastani. Vahepeal, 1972. a kolhoos ühines „Sõpruse“ kolhoosiga. Seal lõpetasin seoses kolhoosi likvideerimisega 1993. a oma töötaja karjääri. Olin siis 62aastane.

Minu jaoks, kes ma olin sunnitöölise kibedat leiba maitsnud, oli Eestimaal kolhoosides töötamine paradiis.

Venemaal ei olnud mingit vaba aja veetmist, ainult töö ja veel kord töö. Alles peale kodumaale naasmist sain hakata tõeliselt elama. Elasin koos ema ja tütrega minu lapsepõlve kodus. Ema oli minu ülalpidamisel - pensione maal siis ei olnud, kuid meil oli väike aia-maa, lehm, siga, kanad. Ema vaatas mu tütre järgi ja aitas jõudu mööda koduses majapidamises.

Vaba aeg läks suvel peamiselt majapidamistöode (heina varumine, kütte valmistamine jne) naha, kuid talviti leidsin aega käia ka isetegevusringides, peamiselt näiteringis, õppisime midagi selgeks ja suvel sõitsime mööda Hiiumaad (lahtisel veomasinal) külalisesinemistele. Tore oli, peale eeskava oli kindlasti tants, siis ei olnud mingit orkestrit. Tavaliselt mängis keegi akordionit või löötsa, nagu ikka külapidudel.

Ehkki tol ajal oli ka Eestimaal kolhoosis palk pisike, aga sain siiski käia ka Tallinna teatrite külalisetendustel (siis ei olnudki pileti hinnad üüratud, nagu praegu).

Puhkus oli mul enamasti sügisel, siis koristasin kartulit ja õunu. Õunu vadasime Tallinna turule, pool puhkuse ajast kulus seal õunu müües, ega need eriti palju ei maksnud ja transport sinna oli ka kallis aga mingil määral oli see nagu vaheldus igapäevasele külaelule ja ka väike lisa kesisele kolhoosi palgale. Tööl asendajat muidugi ei olnud ja töö tuli peale puhkust tagant järgi (raamatupidamises oli see võimalik) ära teha. Tihti pidi ülal istuma poole ööni.

Usuga (ehkki usun jumalat ja rasketel hetketel palvetan) ma ei ole kunagi tegelenud, ei ole käinud lahusuliste kabelis. Ainult jõululaupäeval kirikus käies meenutan oma lahkunud lähedasi ja süütan nende kalmudel küünlad. Kõik muu kaob igapäeva elu rutiini, kuni endal minek. Inimene on juba kord loodud selline, et rabeleb ja rabeleb tööd teha, nagu elaks iga-vesti.

Abiellusin 1960. aastal Arteemiga, olin siis 28aastane, abikaasa 25aastane. Tema töötas elektrilii-nide ehitusel ja kui meie kanti pandi elektrit, siis me tutvusime. Umbes aasta möödudes abiellusime. Elasime minu kodus, ei olnud ju koos väikese lapse ja vana emaga võimalik minna kuhugi mujale. Abikaasa asus samuti kolhoosi tööle, elektrikuna, ehitusele, traktoristina, autojuhina ja lõpuks toru-

lukksepana.

Pulmad olid meil minu kodus, pidutsesime paar päeva. Kohal olid sugulased ja sõbrad. Registreerisime Kärddla perbüroos.

Abikaasa oli samuti pärit Hiiu-maalt, tema kodus olid väga kitsad olud ja sellepärast pidime elama asuma minu juurde. Meil oli pisut jõukam kolhoos ja paremad kõrvalt teenimise võimalused. Ta tegi peale kolhoosi töö veel peredes elekt-rifitseerimistöid, samuti ehitus-remonti.

Peale abiellumist ostsime mööb-lit, televiisori, mootorratta, hiljem ka auto, remontisime elumaja, ehi-tasime sauna, kõik enda teenitud raha eest. Ehitas abikaasa, peaaegu et üksinda. Ta on kõike oskaja inime.

1965. a asus minu juurde elama veel mu vana tädi Marie, kes elas minu juures 1985. aastani. Suri 94aastaselt. Ta pärandas mulle oma maja.

Kinkisin selle hiljem edasi oma vennale, sest temal oli seda rohkem vaja.

1955. a sündis mul Siberis tütar Lehti. Ta oli vallaslaps. Sündis ta Tatarski haiglas. Sünnitus oli väga kerge, ilma tavaliste sünnitusvalu-deta. Last toitsin rinnaga. Et piima oli väga palju, siis tegin seda kaks aastat. Laps oli terve, tema jär-gi vaatas enamasti minu ema, kuna mina olin töö. Minu abielludes oli ta juba 5aastane. Võõrasisaga läbi-saamine oli tal väga hea. Abielus mul lapsi ei olnud, tütar jäi ain-saks. Hiljem kasvasin oma tütre poega Linnarit. Tütar Lehti käis parasjagu ülikoolis. Ta omandas õpetaja elukutse 1977. a ja töötab Tallinnas õpetajana siimaani.

Elan praegu 77aastasena Kassari samajas koos abikaasaga.

Vanavanaemaks sain 2006. a 75aastasena.

Olen tundnud oma elus 18 Liisat. Kõik nad on elanud Kassari saarel. Ka minu lapselapselaps on Liisa. Ta elab praegu Tallinnas.

Elekter toodi Kassarisse

Arteemi Heilo

Tulin 1957. aastal sõjaväest. Minu pere elas tollases Lenini nimelises kolhoosis. Sel ajal oli kolhoosis väga kehv ajajärk, palka kui sellist maksti ainult mõne kilo viljaga, raha ei kopikatki.

Tuli leida mingi muu töö, kuna Hiiumaal oli sel ajal käimas elektrifitseerimine, siis sain töökoha Tallinna Kõrgepinge Trustis.

Meid oli brigaadis viis meest - mina, Eduard Põder, Arno Põder, Karli Liier ja Heino Nurmik.

Töö toimus kõik käsitsi, aukude kaevamine, postide püstitamine, traatide kinnitamiseks tuli ronimisraudadega ronida posti otsa. Raske töö oli, kõik selle teevad nüüd ära kraanad.

1957. a töötasime „Rahu Eest” ja Lenini nim kolhoosis kõrgepingeliinide ehitamisel. Paladelt Tempa-ni. Tore nali oli see, et töötasin vahetus kodu läheduses ja Tallinna Trust maksis meile lisaks palgale veel komandeerimistasu.

1958. a augustis jõudis kõrgepinge ehitus Kassarisse. Meenub see,

et kõik põllu ääred olid täis metsõunapuid, kusjuures õunad olid täitsa söödavad. Kui hakkasin Kassarisse sõitma, siis naabri vanamees ütles: „Sinna sa lähed ja sinna sa jääd.” Mõtlesin: Miks ma peaks?

Aga tegelikult 1960. a abiellusin Kassaris ja elan sellest ajast alaliselt seal.

Alustasime kõrgepinge ehitamisega kõigepealt Esikülalt - sellele järgnes ka madalpinge.

Kolhoos oli vaene ja esialgul telliti elektrifitseerimiseks vaid mõned tootmishooned, koolimaja ja kolhoosi kontor.

Elasime Roolil, aga seoses madalpingega tuli juurde veel töölisi sisetöödele. Roolil jäi kitsaks ja mina koos Korv Heino ja Vahur Andresega kolisime Lepa Anna juurde. Seal oli tore elu, Heino mängis pilli, tantsuks oli alati tüdrukuid ja „tralla” voolas ojana. Muidugi polnud see ainult pidu, pidime ka kõvasti tööd tegema.

Kui alajaamad olid paika pandud ja kõrgepinge valmis, siis madalpinge ehituse juures tahtsid ka kõik kolhoosnikud kohe elektrit.

Kolhoos neid ei toetanud ja siis agaramad muretsesid ise endale materjali - postid, traadid. Traate oli igat marki: raud-, alumiinium- ja vasktraat, puudus ainult okas-traat. Tuli manguda töömehi – elektrikuid kes traadi posti otsa viiks.

Kellel oli raudtraat, siis ega sellel see valgus küll suurem asi polnud, eriti veel siis kui oli alajaamast kaugem piirkond. Samuti ei olnud sisetöö materjali, hea kui sai panna ühe lambi jämedamasse bergmann-torusse tõmmatud juhtmega. Jumal hoidis ja õnnetusi ei olnud.

Kui elektrikute brigaad oli läinud, siis võeti tööle kolhoosi elektrik.

Esimene oli Arvo Kääramees. Siis hakati juba oma jõududega elektrifitseerima väiksemaid lautasid ja osteti elektrimasinaid, pumbad, transportöörid, söödapuruustajad jm.

Mina läksin brigaadiga edasi, kõrgepinge Suuremõisast Hilles-teni. Seal juhtus mul õnnetus - kukusin 5 meetri kõrguselt postist alla. Peale seda tulin brigaadist ära

Kassari kolhoosi ehitustööle. Siin läks Kääramees Arvo ära Kehtna kooli ja mul tuli jälle hakata elektrikuks.

Tuli hooldada kolhoosi elektriseadmeid, siis pandi ka masinlüks lautadesse, samuti olid veel paljud kolhoosnikud ilma elektrita, pidin neid abistama.

Kõige viimaseks elektrifitseerimisel jäi Mäealuse küla, selle töö tegi hiljem Kärddla Elektri jaam.

Kokku olin elektrik 14 aastat.

1971. a tervislikel põhjustel tulin jälle tagasi ehitustöödele.

1972. a ehitati kolhoosi madalpinge elektri jaama poolt ringi ja ei jäänud enam jälgegi vanadest raudtraadiga liinidest.

Praegu on nii, et kui korraaks vool

ära läheb, oleme nagu peata kanad, ei pumpa, televiisorit, külmikut jm.

Ometi olime kogu oma nooruse petrooliumi lambi valgeli - ka koolis.

Oma elektriku töö ajal pidin siis alati edasi minema kui kusagil juba töö oli valmis ja ise ikka „tattnina” valgeli.

Tore on et elu ikka edasi läheb ja hoidku jumal läbi elamast midagi sellist mis meie lapsepõlves, sõda, tühi kõht, pimedus, ränk füüsiline töö.

1972. a ühines Kassari kolhoos „Sõpruse” kolhoosiga. Seal oli elektrikuid terve brigaad: Raivo Kask, Juha Teller, Ilo Ridaliste. Töötasin siis torulukksepana, panime

kütet sigalasse ja majadesse.

Meil oli omal brigaad: Billi Kaptein, Mati Nittim ja mina. Töötasime koos farmimehaanikutega Ahti Kail ja Erni Maar - meie tööd katkusid.

Enamus tootmishooneid ja kolhoosnike kortereid oli varustatud keskküttega, kõik hakkas juba laabuma paremuse poole, kõigil oli töö, tõusid kolhoosnike palgad.

Siis tuli aga Eesti Vabariik. 1993. a kolhoosid lammutati, kõik lõhuti, tassiti laiali, loomad tapeti. See oli sünge ajajärk, kus sa nägid kuidas kogu su töö lendab vastu taevast.

Kas oli ikka õige seda teha nii julmalt ja kohe?

Kuidas minust sai hiidlane

Richard Levet

Mälestusi elust ja olust Hiiumaal Kassaris, suhtlemine inimestega ajavahemikus 62 aastat tagasi kuni tänaseni (1946-2008).

Olen sündinud 10. jaanuaril 1921 Leningradis, kus minu isa Jüri Leevet sepana Neeva tehases töötas. Päriken isa teisest abielust. Isa oli lesk kui abiellus minu emaga. Isa oli pärit Harjumaalt Koselt, ema Maria Maanas oli pärit Narvast ja oli kodune. Olin 1,5aastane kui vanematega Eestisse opteerusime. Et Venelased kahte ühesugust täishäälikut kõrvuti ei kirjuta, siis sai minu perekonnanimeks Leeveti asemel Levet. Minu lapsepõlv möödus Tallinnas Koplis, olin aktiivne meriskaut, hea ujuja ja noorem veltpeästja.

Oma alghariduse sain Kopli Algkoolis, keskhariduse Tallinna Tehnikumis. Läbisin Eesti mereväe, teenides aega S/L "Laine". Sõja al-

gul mobiliseerituna Venemaale, töötasin Sõjaväe ehituspataljonis Arhangelskis ja hiljem Eesti korpu-se tagavara polgu õppepataljonis rühmavanemana. Üks aasta Moskva Mäeinstiduudis. Tagasi Eestisse tulin novembris 1944 ja asusin õppima TPIs.

Olin TPI mehaanika teaduskonna teise kursuse üliõpilane, kui 1946. a juulis abiellusin Silvi Laanepuuga, kes oli TPI keemia teaduskonna esimese kursuse üliõpilane. Silvi oli sündinud Hiiumaal Käina vallas, Kassaris Põlluotsa talus. Silvi oli samuti kui mina Koplis üles kasvanud. Ta oli 3aastane kui Tema isa suri. Tal oli noorem vend Hillar ja neid kasvas üksi ema.

Põlluotsa talu oli Silvi vanaisa Willem Sooba ja vanaema Mare Sooba kodu. Neil oli kokku 7 last: kuus tütart ja poeg.

Mina tulin esmakordselt Hiiu- maale 1946. aasta juulis, kui Põllu-

otsa perenaiseks oli Anna Laanepuu, Silvi ema. Tollal puhkasid Silvi vanaisa ja vanema Kassari kabeliaias. Hiiumaal Kassaris elasid veel Silvi tädi Kuru Marta koos oma abikaasa Martiniga, Vetsi Tallist järgmine maja Orjaku poole. Hiiu- maal Jausas elas ka Silvi vend Hillar Laanepuu, kes oli Emmaste kooli õpetaja.

Milline on see Põlluotsa maja, mis on peaaegu 200 aastat vana ja on veel käesoleval ajal kasutusel.

1946. a nägi maja välja nii: ilma vundamendita, rookatusena kahe- toaline palk maja, mille sissekäik läbi tuulekoja lõuna suunas. Maja idapoolses otsas oli ait, läänepool- ses otsas laut. Maja taha põhja suu- nas olevat olnud väike nn tüdrukute tuba koos kuivkäimlaga. Selleks ajaks oli tüdrukute tuba likvidee- ritud ja alles oli vaid kuiv käimla. Majale vaadates oli tuulekojast pa- remal kaks elutoa akent. Tuuleko- jast vasemal üks nn külmatoa aken,

mis oli pimendatud, et valgus sisse ei paistaks. Külmal toal oli muldpõrand ja seda tuba kasutati keldri asemel kartulite ja soolaliha hoidmiseks. Laudal ja aidal olid kaldkatused, risti maja põhikatuses. Nii tekkis maja mõlemile otsale kolmnurkne pind, kus paiknesid pööningu aknad. Maja pööningul hoiti heina, mida talve perioodil lehmale sööta. Laepealne hein aitas ka toasooja pidada. Tuulekojast majja astudes sattusid esikusse, millest sai otse minnes tüdrukute tuppa. Et tüdrukute tuba enam pole, kasutatakse esiku taga külge riiete hoidmiseks. Esikust paremale pöörates satud elutuppa. Ukse vasakul käel asub suur peaaegu laeni ulatav leivaahi soojamüüri ja astmega pliidi jaoks. Maja on madal. Püsti seistes ülestõstetud käsi puudutab lage See tagab et elutuba saab ruttu soojaks ja suur kiviahi hoiab kaua sooja. Laut oli küll väike aga sellesse mahtusid järgmised loomad: lehm, siga, kukk ja kanad. Ja isegi mõned lambad. Majas koera ei olnud, aga oli kass. Aidas hoiti jahu ja soola. Seal seisis ka suur puust kirst voodiriiete ja pesuga, samuti hoiti aidas kangastelgi ja vokki, mida talvel töö tegemiseks tuppa toodi. Õues seisis kooguga kaev, umbes 6-7 m sügav, seinad voodertatud raudkividega. Kaevust ida suunas oli lahtine paargu (lõkkekohat mis paekividega äärestatud, et tuli laiemale levida ei saaks), kus loomadele toitu valmistati. Elutoas oli tugev pink, millel asetses käsitsi vändatav koorelahutaja, Pingi juures hoiti ka võikirnu, milles kogutud koor võiks (jällegi käsitsi vändates) muudeti. Aidas hoiti ka vajalikke tööriistu, et villast lõnga valmistada.

Maja taga kasvasid neli õunapuud ja üks pirnipuu. Kohe pirnipuu kõrval kasvab suur vana tamm. Seda tamme vaadati kui piksevarrast, mis välgu maasse juhiks.

Kiisi maja varemeteni kasvavad kirsipõõsad, maja ees kasvasid aga kollased ja sinised ploomid. Küttepude hoidmiseks oli maja idapoolses otsas puukuur.

Pimedal ajal süüdati petroolilambid, laudas käimiseks oli petroolilatern. Välisilmaga sai sidet pata-

reiraadio abil.

Minu esimene raske ülesanne Põlluotsas oli ämmamamma soov, et ma kana tapaksin. Olin seda tegevust näinud ainult kinofilmides. Ise polnud kunagi ühtegi looma tapnud. Mäletan, et tõin paku ja kirve, haarasin vasaku käega kana jalad pihku ja püüdsin kana pea asetada pakule, et see maha lüüa. Sain küll kanal pea maha löödud, aga ilma peata kana rabeles mu käest lahti ja lendas puukuuri katusele. Kui kana lõpuks kätte sain olin kana verega koos ja minul söögiisu läind kanasupi söömiseks.

Teine ülesanne oli heina niitmine selgeks õppida, Et lehma üle talve pidada. Selleks tuli suvel vähemalt kolm hobusekoormat heina teha. 1946. a suvel oli meri nii maas, et Õunakusse sõideti hobusega otse kabeli juurest mööda merepõhja. Mereheina oli raske niita, sest väga tihedalt tuli vikatit luisata. Mäletan kuidas Ristete Kusti tuli vaatama, palju linnamees niita on jõudnud. Jäi niidetud heinakogusega rahule. Palus et ma näitaksin Talle oma käe musklit. Risteti Kustav Elmit hüüti Kassaris Kinokustiks, sest ta käis Kassari rahvamajas kino näitamas. Kino näidati tavaliselt pühapäeviti, kui Kassaris filminäitamine lõppes, siis tõsteti kinoaparatuur veoauto kasti ja auto sõitis Jausa kus hakati jälle sama filmi näitama. Kino lõpulejärgnes tants. Tantsuks mängis akordeoni üks Kassari küla neiu, kelle nime ei mäleta. Aga kuulsin et see neiu õppis Tartu Ülikoolis rohuteadust ja töötab nüüd omal alal kusagil Lõuna-Eestis (Vahe Silvi Matsi Peetrilt).

Mind pani imestama see, et Kassari noormehed enne tantsule minekut viinapudelist julgust võtsid. Mulle oli uudiseks ka see, et inimesi kutsuti eesnime ja elukoha nime järgi. Näiteks Helga Steinbergi kutsuti Vitsiku Helgaks. Kui Helga asus elama Tammikusse –siis Tammi Helgaks, kui edasi Kontsu, siis Kontsu Helgaks. Helga töötas lüpsjana Kassari kolhoosis. Oli terava ütle misega. Eesti raadioaja kirjanik oli küsinud Helgalt, et kus need Kassari kanged naised on, tahaks neilt intervjuud võtta. Helga

vastanud: “Kanged Kassari naised on kõik kabeliaias, vaevalt Teie nendelt midagi kuulete.” Helga rääkis enda kohta loo, kuidas ta sepa juurde saadeti ja paluti küsida, kas vann on valmis. Õeldi veel et sepp, Kopliotsa Priidu, on kõva kuulmisega ja sellepärast tuleb kõvasti rääkida. Helga võtnud kopsud õhku täis ja öenud nii tugevalt kui jaksas: “Kas vann on valmis?” Priidu vastanud; “Kes sind käskis karjuda?” ja oligi jutt otsas.

Omamoodi huvitavad on ka Kassari talukohtade nimedega, eriti siis kui neid vaadata kui inimese keha osi. On sellised pered: Naba, Kube, Hargi, Vahe, Haava.

Põlluotsa naabriteks olid pered, kes kandsid nimesid; Oti, Seeba, Ristitee, Otsa. Ja kõik need pered asusid nn Kiisi külas. Kiisi pere majast oli 1946. a järel vaid vundamendikivid, aga küla nimi oli kasutusel.

Nüüd mõni sõna naabritest. Otis elasid Mari Hollmann koos tütre Melitaga, Mari õde Liisa Kärner ja vend Aleksander Kärner, keda Paki Sassiks kutsuti. Sass elas eraldi väiksemas majas, mille ehituseks olevat puit pakkaste kasutatud.

Kui kino lõppes siis jäid tantsu ootama rahvamajas peamiselt noored, aga kindlasti olid kohal ka tantsu jälgimas Paki Sass ja Koopa Tiit. Tuntum tegelane, kes Otis elas oli Liisa Kärner, kes oli kokana jäälõhkujal “Suur Tõll” töötanud. Seebas elasid Anton ja Loviise Kask. Jaak Siinmaa vanaisa ja vanaema. Anton avaldas minu ämmale kaastunnet, et Silvi sellise kõhna linnapoisiga abiellus. Nimi teisel ka kõlab nagu Reha (mind kutsuti tihti Richardi asemel Riho). Tema arvates oleks Silvile õige mees mõni perepoeg olnud.

Ristitee talu peremees oli Priidu Elmi, kellel oli neli poega ja üks tütar. Pojad olid Juhan Meinhard, Alfred ja Kustav. Tütre nimi oli Hilda. Priidu oli ettevõtlik mees. Tal oli tuuleveski. Ta tegi telliseid, pidas põldu ja loomi, tal oli ka aerupaat, et merest kala püüda. Kõige vanem poeg elas omaette ja elukoha nime järgi kutsuti teda Nõtke Jussiks (Juhaniks). Nõtke Juhan

sõitis ringi külgorviga mootorrattal, kuni oma elu lõpuni. Meinard oli baptistikoguduse vanem Lugu- sel, Alfred oli Kärklas koguduse vanem, aga ta oli vaga hea peenme- haanik ja kellasepp. Meinard oli kalur, vaga tore abivalmis mees, kellelt võis alati abi paluda. Temalt sai käidud nõu küsimas, kuhu põh- jaõnged sisse panna, vastavalt tuu- le suunale ja võimalikule ilma muu- tusele.

Meenuvad heinaveotalgud mis toimusid Pajul. Paju Leeni elas oma poja Jüriga Kassari kulas. Paju koht jääb Vetsi Talli taha, loode suunas.. Naabrid tulid hobuvankritega hei- na põllult Pajule vedama, minu üles- anne oli talgutel kohale veetud hei- na maja pööningule hanguda. Lee- ni oli teinud koduõlut, et töö lõbu- samalt läheks. Kõik oli tore seni kuni ilm ilus oli. Siis aga hakkas vihma sadama. Leeni ei tahtnud, et märga heina kuivale heinale peale laotakse, mehed aga käskisid Lee- nil soola märjale heinale peale vi- sata-siis pole häda midagi. Õlu oli oma töö teinud. Keegi ei tahtnud hiljem uuesti tulla, et hoovi maha pandud heina lakka ajada. Mul oli Leenist päris kahju. Ta jäi mulle veel sellepärast meelde, et see kes talle meeldis, selle kohta ütles ta: "Sa oled moodis inimene". Leppi- sime Silvi venna Hillariga kokku, et tema hoolitseb oma ema Anna eest, kes Hiiumaal Põlluotsas elab. Mina hoolitsen oma vanemate ja pere eest, kes Tallinnas elavad. Et pere eest hoolitseda, selleks pidin paralleelselt õppimisega tööle asu- ma Metallide tehnoloogia kateedri õppetöökojas tehnikuna, olles samal ajal komanda kursuse tudeng.

Instituudi lõpetamise järel suu- nati mind insenerina tööle TPI Õppettöökodade juhatajaks. Et va- nemaid majanduslikult toetada ja peret ülal pidada, selleks töötasin kohakaasluse alusel Merekalandus Tehnikumis joonestusõpetajana.

Meie poeg Jüri sündis 1948. a, aga haigestus verisesse kõhutõppe ja suri minu kätte peal viiekuuselt Tallinna Lastehaiglas ja on maetud Liiva kalmistule, kus ka minu isa ja ema puhkavad.

Meie teine poeg Enn sündis 1948. aastal ja tütar Maren 1955. aastal.

Ja nende lastega hakkasime suviti vanaema Anna Laanepuu juures Kassaris Põlluotsas käima. Poja mängukaaslaseks oli dotsent Mõt- liku poeg Lembit. Mõtlikute suve- kodu on Kassari kiigepplatsilt Sääre- tirbi poole minna, viimane maja. Tütar Maren mängukaaslasteks olid lapsed Saima ja Toomas, kes elasid oma vanaemaga Pöörus, pä- rinesid nad Robert Suurvärava abi- kaasa kodukohast Loigult. Peami- ne tegevus oli Vesimaal piima too- mas käia. Lehmi lüpsiti kaks korda päevas käsitsi. Tutvusin seal lüps- jatega, kelleks olid: (kohanimede järgi) Nurme Olga, Laksu Aada, Miku Asta ja Vitsiku Helga. Helga õpetas Marenile lehmälüpsi, ja üt- les, et kuue aastane Maren sai pii- ma kätte. Lüpsiplats asus Põlluot- sast umbes kahe kilomeetri kaugusel, nii et piima toomisel sai jalgsi käidud 4 km. Teine jalgsi- matk, mis sageli koos lastega sai tehtud, oli ujumaskäik Piibunina- le, mis edasi tagasi kokku tegi 6. km. Seega päeva kohta tuli jalgsi- matka kokku 10 km. Mis tervisele oli väga kasulik.

Ujumas käidi kas Oitmäel või Piibuninal. Oitmäel käis vähem rahvast ja seal oli võimalik ilma riideteta ujuda. Oitmäel oli küll lii- vane põhi, aga tuli enne 100–150 m. minna kui vesi kubemeni tõusis, et siis ujuma hakata. Ujusime Sil- viga Rahule, mida Umnäsuks kut- suti. Olev Eskola armastas põhili- selt Oitmäel ujuda. Tegelikult õige ujumiskoht oli Piibuninal, kus nii Enn kui ka Maren ujuma õppisid. Siin said kokku nn suvehii dlased, kes puhkusel olid. Teel Piibunina- le tuli mööda minna Kassari kaup- lusest, mida Kalju poeks kutsuti. Poeskäik oli omamoodi sündmus. Rahvas kogunes poe juurde, et küla- uudiseid vahendada. Oodati ära kuni leivaauto värsket leiba tõi. Meeldi oli kogeda kui rahulikult inimesed poodi sisenesid, ei mingit trügimist.

Et Tallinnast Koplist lastega Hiiumaale, vanaema juurde jõuda, selleks tuli kasutada väga mitme- suguseid transpordivahendeid. Al- gul Koplist trammiga Balti jaama. Edasi rongiga Haapsalu. Edasi bus- siga Haapsalust Rohukülla, mis oli

küll pikkuselt kõige lühem, aga lä- bida kõige raskem, sest bussi ka- sutas rohkelt kohalikke venelasi. Edasi praamlaevaga Heltermaale. Siis bussiga Vaemlasse, kuhu kee- gi Kassarist hobusega vastu tuli. (Sageli oli selleks Kaevatsi Hilda.) Bussisõit Heltermaalt Vaemlasse erines bussisõidust Haapsalust Ro- hukülla nagu öö ja päev. Hiidlaste auks tuleb öelda, et bussile minek toimus väga rahulikult, ei mingit trügimist. Kui sa paistad hiidlase- le, et oled tema meelest rumal, siis ta ütleb sulle: "Kulla mees." Tuleb meelde lugu kus hiidlane ütles tei- sele hiidlasele: "Ega minagi loll ole." Hiiumaal oli autoinspektoriks mees, kes kandis perekonnanime Tarkmees. Peale enese tutvusta- mist, saigi varem märgitud vastu- se. Edasi ütleb Tarkmees, et ega sa joonud ei ole ja saab vastuse, et ei ole, olen haige. "Noh kui haige oled, siis usun küll. Kõik terved ronivad vindselt autorooli," sõnanud Tark- mees. Voldemar Panso oma raama- tus "Naljakas Inimene" kirjutab pikemalt peale Lepa Anna ka Neit- simäe Toomast. Minul oli Toomaga kohtumine mitmel korral. Tema abikaasa õmbles meie tütar Mare- nile suvekleite. Mina tellisin Too- malt vikati löösid ja puidust reha- sid heinatööks. Tellitud töö tegi Toomas talve jooksul valmis. Minu ülesandeks oli maja eest ja tagant heina niitmine ja selle koristami- ne ning maja lakka hangumine. Peenramaad oli küll vähe, aga see tuli õigel ajal valmistada, et suvel oleks tilli, porgandit, salatit ja pee- ti oma peenralt võtta. Ka varajane kartul oli oluline. Töö tõttu linnas, sai kevadtöid teha kas 1.-3. maini või 9.-10. maini, siis kui puhkepäe- vad olid. Mul ei olnud teist valikut. Toomas ütles mulle: "Sina paned kartuli maha 2. mail, mina panen 22. mail. Ühel ja samal ajal võtame kartulid ülesse. Sina võtad pobulaid, mina võtan korralikke kartuleid." Tal oli õigus. Tema pani kartuli maha siis, kui maa oli soo- jenenud. Ma teadsin seda küll, aga mul polnud võimalik aega valida.

1956. a tegi Hillar Põlluotsa ma- jale toa kohale laudkatuse- see ei õigustanud end. Lauad tõmbusid päikese käes kaardu ja katus ikka-

gi vihma ei pidanud. 1964. a panin laudkatuse peale eterniitkatuse (see on vastu pidanud tänaseni). Samal suvel toimus ka lahtisesse kaevu toru sisse ajamine, et kindlasti puhast joogivett saada. Lahtist kaevu ei saanud usaldada, sest Anna Laanepuu elas meie juures linnas ja Põlluotsa maja peale suve seisis tühjana. Et elektrit ei olnud, tuli toru (kaks tolli) käsitsi maa sisse puurida.

Kassari kolhoosi esimees Arvid Kääramees ütles, et kaevutoru puuri saan laenata Kalda Aseri käest. See aga Aserile ei meeldinud ja ta ütles et ei tea kelle käes puur on. Nii tuli kaevumeistriks Tüll Jausast, kellel olid vajalikud riistad kaevu tegemiseks. Mantlitoru keeramiseks palusin omale appi kaevu talgudele. Silvi venna Hillari ta tõi Tüllile kohale ja viis õhtul Jausa tagasi. Et kohalikud mehed, kes suurkaevu teha oskasid, olid suvel oma heinateoga hõivatud, tuli kasutada sugulasi ja naabreid. Kaevu tegemisel abistasid mind; Olev Eskola, Ülo Kaevats. Harri Põldma, ja oma poeg Enn, kes oli toona 16 aastane.

1965. a jaanuaris suri Anna Laanepuu ja on maetud Tallinna Rahumäele. Uueks Põlluotsa perenaiseks sai pärimise korras Silvi Levet. Samal aastal sai Põlluotsa toodud elektrivool. Muretsesin juhtme, isolaatorid ja majakaitsmed. Oli vaja vaid üks post, millele juhtmed kinnitas kolhoosi elektrik Vösa Arteemi. Tuleb meelde, kui Arteemiga Piibuninal vees olime. Ma kutsusin teda omale lähemale, et kõrvuti ujuda, Arteemi ütles mulle, tuleksin küll, jalad ulatavad põhja, aga nina ei ulata veest välja. Ta ei osanud ujuda. Maja sisesed elektritööd tegin ise. Ka pööningule pani elektrivalgustuse. 1966. a istutasin ka kuus õunapuud. Kaks Valget klaari, kaks Sügisjoonikut, kaks Tarturoosi. Kaevatsi Augusti käest sain mustasõstra istikud. Jausat tõin kaks tikripõõsa istikut.

1967. a suvel tegime aida toa ümber köögiks ja söögi toaks. Siin abistas meid Laasi Peeter kes tegi uue ukse (minu pikkuse järgi) ja saagis otsa seina avause aknale. Põrandalauad sain Olev Eskola käest, kelle-

le andsin kangasteljed, (see oli minu poolt tehtud suur viga, sest ei kooskõlastanud seda oma abikaasa Silviga). Aga ma pidin ruumi tegema gaasipliidile, ballooni, külmkapile ja söögilauale, istepinkidele ja toolidele. Suure puukirstu ja muu aida varustuse mahutasin puukuuri.

Ma oleks pidanud ka kangasteljed puukuuri viima. Tunnistan et tegin kiirustades valesti. Aga 1967. a suur torm, viis ära puukuuri katuse, nii oli vaja kuur lühemaks teha ja aida kraamile uus asukoht leida.

1968. a käis meil sageli külas Arvid Kääramees, kes oli Kassari kolhoosi esimees.

Tema, nagu minagi, oli sõja ajal mobiliseeritud NSVLi ja oli olnud Eesti Korpuses. Tema imestas, miks mina midagi kolhoosilt küsimas ei käi? Ma seletasin talle, milmine on vanemõpetaja kuupalk TPIs - 120 rubla. Ei kannata ehitamist välja. Sellega tuleb peret toita ja ka vanemaid toetada. Muidugi tuli ka Silvil töö käija. Ta töötas TPIs keemia-mäe teaduskonna sekretärina. Aga suur eelis oli see, et puhkus oli mul kaks kuud pikk ja alati suvel. Silvi puhkus oli üks kuu, aga teise kuu võttis Ta palgata puhkuse, nii saime koos lastega Kassaris puhata. Aga elupraktika näitab, et pere kasvades tuleb pidevalt ehitada. Maja ette oli vaja uus mahukam tuulekoda ehitada, kus lapsed vihmase ilma korral lauamänge saaksid mängida. Tänu Arvid Kääramehele, kes mulle pöitli, ja hõõvli laenutas (ülejäänud tööriistad saag, vasar jne olid mul olemas) ning õpetas kuidas ehitada, valmis uus suur tuulekoda 1975. a. Samal aastal sai külmast vana toast ümber ehitatud uus tuba. See sai toimuda sellepärast, et kaitsesin 1971. a Moskva Autoteede instituudis oma Tehnikakanditaadi väitekirja ja mulle omistasin dotsendi kutse. Olin autokateedri juhataja (1968-1981) ja tegin lepingulist uurimistööd. Nüüd jäi niipalju raha üle, et sai seda kulutada suvekodu laiendamiseks. Igal juhul olen tänulik Arvid Kääramehele, kes mind julgustas ehitustööd ette võtma. Olen ju mehaanikainsener, mitte ehitaja.

Kääramees oli sellepärast üks väga omapärane mees, kes võttis napsu ja peale ei söönud. Jõi vaid õlut. Siis istus auto rooli, sõites seda aeglasemalt, mida rohkem ta joonud oli. Kui juhtimine päris raskeks läks, siis peatas auto, tõmbas istmed maha ja jäi magama. Paljud ei usuks seda aga see oli tõesti nii. Tänapäeva noortel on vastupid, mida rohkem joovad, seda kiiremini sõidavad, kaotavad juhitavuse ja tapavad kas ennast või teisi liiklajaid. Arvid oli ka see mees, kes mulle ja Silvile Hiiumaad tutvustas. Ta tuli oma GAZ-69ga Põlluotsa, käskis meil autosse istuda ja lubas meile, et teeme Hiiumaale ringi peale - ta tutvustab meile Hiiu-maa vaatamisväärsusi. Mäletan, et käisime vaatamas Kukka kivi, Lehtma sadamat (minu isa käis seal baasi rajamas), Ristimäel, Reigi kirikus, Kõpu tuletornis ja Sõru sadamas.

1973. a lasin Laasi Peetril Silvi 50. a sünnipäevaks kiiktooli teha. 1978. a sügisel käis Põlluotsas külas Lepa Anna. Ta tõi külakostiks oma küpsetatud rukkileiva ja pudeli Põltsamaa veini. Ta istus kiiktoolis ja jutustas lugusid, kui ruttu kuulüjutud levivad ja kuidas nende sisu muutub.

Nüüd olin nii palju ehitanud, et otsustasin Põlluotsa sauna ehitada. Olin teadlikult sauna ehituse edasi lükanud, sest teadsin et koos saunaga tuleb mulle veel ka saunamehe kohustus ja tuleb kindlasti ka saag muretseda, et sauna puid teha. Et olime suvehiidlased, kes rohkem meres käimist, kui sauna igatsevad. Seepärast kaisime lastega kas Käinas KEKi saunas, või Seeba saunas. Ka Kaevatsite pool sai saunas käidud. Aga koos saunaga tahtsin ka auto garaaži, kaminatuba ja külalistetuba. Sellise maja projekteerisin ja ehitasin valmis poeg Ennuga 1983. a suveks. Sauna ahju tegi Kärkla autobaasi luksepp. Sauna seinad on põlevkivituha blokkidest Väljast üle värvitud fasaadivärviga. Sees on majal puitvooder. Sauna saavad kasutada ööbimiseks kaks külalisperekonda. Üks saab magada kaminaruumis, teine pere teisel korrusel nn katusetoas. Pese-miseruumis on kaks puittünni.

Üks külma vee tarvis, teine sooja vee tünn. Soojavee tünn on torudega, mis ühendatud saunaahjuga. Kuiva küttematerjali korral kuumenes soe vesi sauna vajaduseni poole tunniga, Saunalavale mahtus istuma korraga kolm inimest. Külma dušši sai võtta sauna ees murul, kuhu oli post püsti löödud ja selle külge kinnitus kaevuvee voolik. Ilusa ilmaga sai šašlõkki teha väljas paargu lõkke sütel. Vihmase ilmaga sauna kamina sütel.

Elmide sugupuu uurimisel on suure töö ära teinud Urve Elmi. Teda tuleb tänada ka selle eest, et hakati korraldama Elmide (Elmede) suguvõsa kokkutulekuid. Neid kokkutulekuid on olnud seni viis korda. Toon ära organisaatori ja asukoha, kus kokkutulek toimus. 1985.a, Urve Elmi, Rapla Valtu kolhoosi maaalal. 1987 Raul Nittim Kassari Kaasiku talus. 1989 Ülo Kaevats Kassari Rahvamajas, 1992 Kalev Vahe Kassari Rahvamajas ja 1996 Toivo Elme Kassari Rahvamajas. Traditsiooniliselt toimus kokkutulekul osavõtjate tutvustamine, lipu heiskamine suguvõsa vanima liikme poolt (1996. a oli selleks minu abikaasa Silvi Levet), spordivõistlused ja võitjate autasustamine. Kokkutulekud kestsid kaks päeva. Tavaliselt augusti kuu alguses, laupäeval ja pühapäeval. 1996. a suvel toimus minu elus tähtis sündmus, 17.juulil täitis 50 aastat abielu registreerimisest. Tähistasime kuldpulmi Kassari Rahvamajas tantsuõhtuga, kus tantsuks mängis kohalik Hiiumaa orkester "Su-
vetrio" oosseisus Mati Engso - laul, kitar; Anneli Klaus – akordeon, Heino Koosa – kontrabass.

Mul on olemas Tantsupeost videokassett, mille filmis pojapoeg Janno Levet. Seal on jäädvustatud suur hulk Kassari inimesi, kes meie kuldpulmapeost osa võtsid. Kõige noorem osavõtja oli näitleja Tarvo Kralli tütar - 1,5aastane Lotte.

Tahan märkida, et Põlluotsa territooriumile tegin veel kaks olulist objekti. 1987. a valmis jalgrataste kuur, ja 1990. a kelder. Kõik ülejäänud ehitised - uus välikäimla, puukuur, klaasist kasvuhooned ja uus töö riistade kuur, on väimehe Rai-
vo Rüütli töö. Viimane tööriistakuur on valmimise järgus. Selle valmimisel likvideeritakse varem ehitatud jalgrattakuur. Meie naaber Riho Lutter ostis omale suvekoduks Oti maja, tegi seal korraliku ümberehituse ja ehitas maja kõrvale eraldi sauna. Põlluotsa vana jalgrattakuur on vaja likvideerida selleks, et hakkaksid paremini välja paistma, suured männid, millised kunagi Kassari koolijuhataja Loomets on istutanud. Minu arvates on Põlluotsa koha ilu üheks põhjuseks erinevate suurte puude olemasolu. Kui tulla Kassari Rahvamaja poolt mööda teed, mis suundub Otti, siis vasakut kätt tee ääres on kaks kuuske. Neist esimene ja pikem on Mari Sooba istutatud kuusk, selle kõrval teine on Anna Laanepuu istutatud.

Edasi Oti poole vaadates paistavad kõrged kased, mis tähistavad kunagise Põlluotsa sauna kohta. Maja ees, veesilma kõrval üksik kõrge kuusk on minu istutatud järelikult minu mälestusmärk. Maja taga kasvab suur tamm (tüve ümbermõõt üle kolme meetri). Kahju, et pole teada kelle istutatud see on, Rüütlite pere otsustas oma mälestusmärgiks kolm suurt kivi jätta (Maren, Raivo ja Maris), mis uue maja vundamendi kaevamisel maa seest välja tulid ja nüüd veesilma ääres seisavad. Et Põlluotsa vana maja on varsti 200aastane, otsustas Maren peale seda kui Põlluotsa maja ja maad kinkalepinguga notariaalselt tema omaks vormistati, uue maja ehitada. Tema uut maja ehitasid Hiiumaa mehed. Maja on ühekorruseline u 100 ruutmeetrise põrandapinnaga. Maja valmis

2004. a ja omab maakütte süsteemi, mis teeb ka talvekuudel majas elamise mugavaks. Lisaks sellele oli uues majas pidevalt sooja vee kasutamise võimalus, saun, dušš, kaks WCd. Majas on magamistuba, kabinet ja suur elutuba kokku ehitatud lahtitse köögiga. Avaras köögis on kamin ja puiduga köetav väike pliit. Ruumide temperatuur on kergelt reguleeritav ja automaatselt püsiv vajalikul tasemel, sõltumatult välistemperatuuri muutusest. Järelikult Põlluotsas on uus kõige mugavustega maja, mis lubab aastaringselt elada. See võimaldas meil Silviga alaliseks Tallinnast Hiiumaale Kassaris Põlluotsa üüde majasse elama asuda.

Tallina korteri likvideerimine lubas uue sõiduauto Renault Thalia ja järrelkäruga muruniiduki ostmist. Maaelu tingimustes oli vaja arvestada sõitudega toidupoodi: kas mõisa või Käina. Perearsti ja apteegi vajadusel tuli jällegi Käina sõita. Röntgeni ja eriarstide juurde Kärddla haiglasse, aga Hiiumaale tulek oli tingitud Silvi suhkruhaigusest, mis võttis talt ära nägemise. Tallinnas elasime küll suures kolmetoalises korteris, aga ahju-
küttega majas ja teisel korrusel. Kütte tassimine teisele korrusele ja pimedal inimese käimine mööda treppe läks raskeks.

Siin oli kerge Silvi ratastooli pan-
na ja välja majast veeretada linnulaulu kuulama.

Nii said meist Silviga alalised Hiiumaa elanikud. Silviga koos saime elada uues majas vaid kolm aastat. Silvi suri 7.juulil 2007 ja tema tuhaurn on maetud 19. septembril 2007 tema 84. sünniaastapäeval Kassari kabeliaeda vanaisa ja vanaema hauaplatsile.

Mina elan nüüd talvekuudel üksik koos noore aastase koeraga (karvane taksi koer). Suvekuudel külalistest puudust ei tunne.

Jaanuar 2008. Hiiumaal, Kassaris

Suветurg Mõisa Poe juures ootab kaup-
lejaid.

***** ***

***** ***

Rahvamajas võimalik kangastelgedel
kududa E ja K kl 11-18; T kl 10-16.

Kokku leppida Ingaga tel 469 7222

Kolmapäeval 21. mail kl 14-17 ooda-
takse Tuuru majja kõiki tikkimishuvili-
si.

Tutvustatakse käesoleva ja tuleva aasta
plaane.

***** ***

***** ***

Ootame kõiki Rahvamajast läbi astuma,
et värvida üks lõbus tass, mis loteriil
maha müüakse. Saadud tulu aitab katta
maja II korruse ehitamise omafinant-
seerimise osa.

Tassid ja värvid on kohapeal.
Põletamine jääb seltsi hooleks.

Laupäeval 24. mail kl 18 Vetsi Tallis
Kassari saare arengukava uute sihtide
seadmine aastani 2013.

***** ***

***** ***

Kellel võimalik, palun korjake maarohu
teematerjali ja tooge see kuivatatult
raamatukokku Inga või muuseumisse
Merikese kätte. (Lisage ka maarohu
nimetus.)

Pakkimine jääb seltsi hooleks.

Samuti ootame kasevihtu, luudasid ja
muud, mis loteriivõitudeks sobilik.

Saadav tulu läheb rahvamaja ehitus-
se.

Pühapäeval 25. mail kl 10-14 Kassari
Rahvamaja ümbruse koristamise tal-
gud.

Vajalik kaasa võtta oksakäärid, kirved,
rehad.

Peale kehakinnitust umbes kl 14.30
seltsi üldkoosolek.

***** ***

1. juunist kuni 31. augustini Kassari
kabel avatud N, R, L kl 11-16

***** ***

Laupäeval 7. juunil kl 10-14 Kassari mõisas kila-kola-KALA laat.

Müügil kohalik värsked, suitsu, prae, marineeritud, soolatud ja ahjukala.

Kalassupp. Kalakontsert.

Kohalik tsirkus. Päevapilt. Külalised siit ja sealt.

Loterii-allegrii. Oksjon.

Tantsuks ja meelelahutuseks ansambel "Mehed ei nuta"

Järgmised etendused on laupäeval 5. juulil ja 2. augustil.

Pilet 25 krooni.

***** ***

Kontserdid "Kolm risti Kassari kohal" toimuvad kabelis iga kuu esimesel reedel kl. 19

***** ***

Tellitud DVD 24. veebruari kontserdiga saab kätte Merike Niimann'i käest.

Hind 100 krooni.

10. juunist kuni 3. septembrini Rahvamajas Käina valla käsitöömeistrite valmistatud kaltsuvaipade näitusmüük.

Kokku leppida tel. 469 7121 tööl; 469 7181 kodus

Avatud E ja K kl 11-18; T kl 10-16, muudel aegadel kokkuleppel Ingaga.

***** ***

***** ***

Kassari jaanituli on 22. juunil kl 19.

Külaliseks Marju Länik.

Tantsuks ansambel H3.

Reedel 13. juunil kl 20 Kassari Rahvamajas M.Möll'i näitemängu "Õhtusöök neljale ehk laip sahvris" esietendus.

***** ***

Mängivad: Evi Sadul, Ulvi Uusoja, Ester Tammis, Kalju Hülgi ja Toivo Platov.
Juhendaja: Tiia Korv

17.-19. juulini Hiiu Folk Kassaris.

Kevadel

H. Raidla

Näe seda ilu, mis teinud on
kevad ja päike!
Rohulatv sirutub,
lilleke õilmitseb,
liblikas vallatu nõrkemas
õnnest on väike.
Näe, seda rõõmu, mis toonud on
kevad ja päike!
naeratab sinisilm, avaneb õnneilm,
südameid võitmas on armastus
tugev kui äike.
Kuule mind, palun sind silmili,
kevad ja päike!
Südame avan sul!
Jõudu sa anna mul
astuda üksinda elutee
ohtlikke käike!

Välja andnud Kassari Haridusselts

Kontakttelefon 4697 222

Ilmub kaks korda aastas.

Kokku kirjutanud Inga Mikk, kujundanud Urmas Lauri, fotod Heli ja Kaja Tuisk